Pravidelná rubrika OJKT

PŘEDSTAVUJEME OBCE NAŠEHO REGIONU

BAKOV NAD JIZEROU – město v zahradách

Na půli cesty mezi Mnichovým Hradištěm a Mladou Boleslaví v krajině středního Pojizeří se rozkládá malé město Bakov nad Jizerou. Od počátku svého založení je srdcem života dvaceti vesnic a samot. Zaujímá širokou, ale nevysokou opyš*) na levém břehu řeky Jizery v samém středu Bakovské kotliny v nadmořské výšce 223 m.

Bakovské náměstí podle pohlednice z r. 1928.

Z dějin Bakova nad Jizerou

Na opuštěné hradiště nad soutokem Jizery a potoka Zábrdky usadili v roce 1184 Markvartici mnišský cisterciácký řád, jehož mateří komendou byl klášter v Plasech u Plzně, založený v roce 1144. Cisterciáci obdrželi území od vtoku Kněžmostky do Jizery na jihu až ke Svijanům na severu a od skal Mužského na východě až k pramenům Zábrdky. V časově neurčité době v první polovině 13. století usadili v jižní části své državy jakéhosi Baka, jemuž postavili chalupu s hospodářským dvorem. Bak byl zdejší rybář, jenž dodával své úlovky do klášterské komendy. Jméno Bak bylo v 11. a 12. století velice běžným jménem v Če-

*) = sklánějící se výběžek návrší

chách. **Bakóv dvór** se léty rozrůstal o další obyvatele, kteří se živili též rybářstvím, ale zřejmě i hrnčířstvím. Zatímco slovo dvór se mluvnicky vyvíjelo v dalších čtyřech stoletích z podoby dvór na dvuór v konečný tvar dvůr, jméno Bakóv ustrnulo beze změny na původním tvaru přivlastňovací přípony *–óv* bez samohláskové kvantity. Podobných dvorů založili cisterciáci více: Ptýrov, Haškov, Hynkov, Olšov a další. Všechny měly jmenné skloňování. Nejvíce ze všech se rozvíjela ves Bakov, o níž se dochovala první písemná zpráva z 23. srpna roku 1345, kdy klášterský opat Předbor postoupil opravou Markvartovi ze Zvířetic požitky z městečka Bakova a okolních vsí Ptýrova, Ptýrovce, Maníkovic a Veselé se všemi robotami, pokutami a poctami k nim náležejícími, dva mlýny, z nichž jeden se nachází v Bakově a druhý v Roztokách pod Haškovem, louku v Přestrašíně, kácení dřeva ke svému užitku v lese Lovotíně, lázeň v městečku a výběr „pánevního“ od sladovníků bakovských z vaření piva. Ujednání mezi oběma stranami platilo na věčné časy a nemělo být nikým změněno.

Původní zvířetické panství bylo rozlohou velmi malé. Zakladatelem hradu byl Zdislav z Lemberka v konci 13. století. V roce 1284 se na listinách objevuje jako Zdislav z Lemberka, avšak už v roce 1287 se uvádí jako Zdislav ze Zvířetic. Z toho lze usuzovat, že už bylo jeho sídlo dostavěno.

Na zlomu 13. a 14. století cisterciáci postavili v nejvyšším místě nad bakovskou osadou dřevěnou kapli, kterou pojmenovali k poctě P. Marie. Mši v ní sloužili cisterciáčtí mniši. V 80. létech 14. století se připomínají na Zvířeticích bratří Havel a Vilém, kteří jako spoluvlastníci provedli r. 1384 zevrubnou přestavbu stávající kaple P. Marie v Bakově na zděný kostel v gotickém slohu a nechali jej vysvětit k poctě sv. Bartoloměje, patrona krejčích. Vilém ze Zvířetic v roce 1392 stanovil, že desátek z výnosu zvířetického dvora bude napříště odevzdán novému bakovskému kostelu. Vilém náležel k nejvýraznějším ratolestem slávy starého vartenberského rodu, k jehož jménu se na počátku 15. století veřejně hlásil a přídomek z „Vartenberka“ si z neznámých důvodů přidával za „ze Zvířetic“. V roce 1405 byl jmenován popravcem (hejtmanem) Boleslavského kraje se sídlem ve Zvířeticích. Osobně patřil mezi velké stoupence

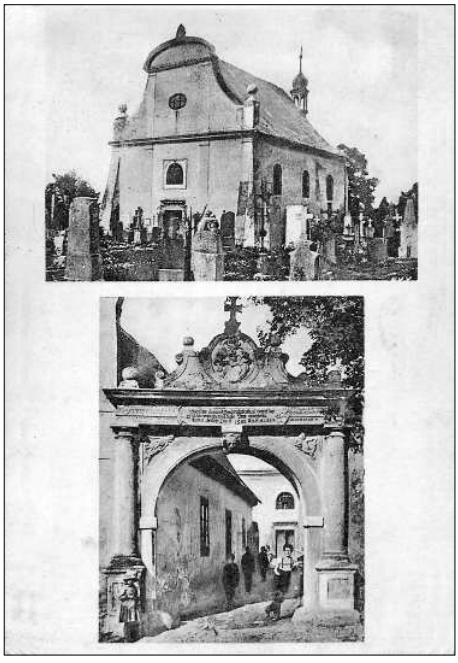

Historická část města: kostel sv. Barbory a kamenná brána hřbitova kolem.

Jana Husa, na jehož kázání v Betlémské kapli docházel za svého pobytu v Praze. Byl nejspíše jedním ze svědků, kteří odsuzovali „zázrak“ v lese pod jakousi borovicí, kde klášterští cisterciáci svatokupčili z odpustky, které tam donášeli v naturáliích poddaní z širokého okolí. Arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazenburka pověřil v roce 1405 univerzitního mistra Jana z Husince prošetřením onoho zázraku. Hus vše prozkoumal a přišel na podvod. Nejvýznamnějším synem Viléma ze Zvířetic byl mistr Zdislav ze Zvířetic, přítel Husův a stoupenec jeho reforem. V roce 1417 byl zvolen rektorem Univerzity pražské. Však také patřil k početným českým šlechticům už jako jeho otec Vilém, když silně protestovali proti Husovu odsouzení a zejména proti jeho upálení.

Husitské války prožilo městečko Bakov bez úhony. Mělo 35 usedlých gruntů, jejichž majitelé se živili pastevectvím, pěstitelstvím a některými řemesly, jako řeznictvím, hrnčířstvím, rybářstvím, tesařstvím a kolářstvím, krejčovstvím a ševcovstvím. Jeho obyvatele nutili kněží z cisterciáckého kláštera kupovat odpustky. Tím si vysloužili nenávist v celém okolí. Důsledkem byl vpád pěších a jízdních oddílů husitského hejtmana Hynka Krušiny z Lichtenburka na Kumburku při jeho tažení ku Praze dne 30. dubna 1420, kdy cisterciácký klášter podpálily a navždy vyvrátily.

Po husitských válkách se městečko Bakov pomalu rozrůstalo. Přibylo řemeslníků, avšak obchod se nerozvíjel. Proto se bratří ze Zvířetic rozhodli o vytvoření tržních podmínek, jež by napomohly jeho rozvoji. Hašek ze Zvířetic využil v roce 1497 situace, kdy král Vladislav Jagellonský pobýval v Čechách, a požádal pro Bakov na jeho zpáteční cestě do Uher v Olomouci o udělení práva trhů a jarmarku včetně pečetě. Král jeho žádosti vyhověl a udělil městečku Bakovu jeden „trh téhodní každé pondělí a jarmark roční v osmi dnech v pořadí zběhlými, a to ten pondělí po sv. Bartoloměji.“ K tomuto priveligiu náležela též pečeť a „na ní na štítu bílá věž v červeném poli s krovem bílým.“ Obyvatelé mají pečetit voskem zeleným.

Udělením základních městských práv získalo městečko a celé panství na větší ceně. Roku 1504 prodal Hašek celé své zvířetické panství Václavu Sezimovi z Ústí a jeho bratrům Zdeňkovi, Janovi a Bedřichovi. V roce 1528 získal celé zboží přední český šlechtic Jan z Vartenberka, nejvyšší zemský purkrabí, jenž o měsíc později přikoupil i hradišťské panství. Veřejně se hlásil k Jednotě bratrské, pro jejíž bohoslužebné účely nechal vybudovat na novém krchově za městečkem hřbitovní kapli sv. Jakuba, určenou k bohoslužbám Českých bratří. Měla se stát zároveň rodinnou hrobkou Vartenberků. Jeho jediný syn Adam se zúčastnil spolu s dalšími šlechtici Boleslavského kraje prvního stavovského povstání v roce 1547. Odmítli králi Ferdinandovi I. poskytnout ozbrojenou hotovost a výběr královské daně za účelem vedení války proti utrakvistické Jednotě šmalkandské, s níž vedl boje Ferdinandův bratr císař Karel V. Po jeho vítězství došlo k tvrdé pomstě krále Ferdinanda I. na odbojnících. Přísný trest stihl Adama z Vartenberka, jemuž bylo konfiskováno panství Dub, Frýdštejn, Rohozec a Skály. Hradiště a Zvířetice unikly tomuto tvrdému postihu. Obě zboží byla suspendována na pouhá královská manství. Navíc byl Adam ztrestán doživotním

vězením na zvířetickém zámku, z něhož se mohl vzdálit jen se svolením královské kanceláře. Nepomohlo mu ani odvolání, v němž své jednání zdůvodňoval mladickou nerozvážností a poukazoval na otcovy zásluhy. Znechucený zdejším pobytem prodal v roce 1556 celé své zboží českokamenickým Vartenberkům, svým příbuzným.

Za vladaření kamenických Vartenberků se městys úspěšně rozvíjel. Byly v něm založeny některé cechy – jako krejčích, hrnčířů, řezníků a tkalců. V Bakově už stálo 52 domů v místech pod kostelem, na náměstí a na počátku ulic Bělské, Hradišťské a Krchovní. Městys se stal zdrojem stálých peněžních příjmů, které odváděl ve třech splátkách: ke sv. Jiří 14 kop a 9 grošů, ke sv. Janu 13 kop a 10 grošů a ke sv. Havlu 14 kop a 24 grošů. Robota byla stanovena na 190 a půl dne ve žních a v naturáliích se odvádělo 92 kusů slepic a 4 kopy a 39 vajec. Panstvo mělo příjem z pronájmu radního domu a ze cla malobělského mostu.

Jan z Vartenberka jako patron a donátor kostela sv. Bartoloměje zahájil v sedmdesátých létech 16. století jeho přestavbu, neboť se rozhodl být v něm pochován. Jeho stavební podíl nese už prvky renesance. Přistavěl věž a chrámovou loď překlenul ve stropní části zděnou klenbou.

V roce 1588 byla postavena kamenná hřbitovní brána v renesančním slohu. Celá stavba je ve svém průčelí znamenitě členitě komponována s ideou života a smrti a vyzývá k boží pokoře za života na zemi. Značný podíl na její výstavbě měl zvířetický sladovník Stanislav.

V roce 1590 udělili bratři Jindřich a Zikmund z Vartenberka na přání „měšťanů a obyvatelů městečka Bakova nad Jizerou“ (poprvé uváděno „nad Jizerou“) některá privilegia. Vrchnost postoupila městečku pivovar a povolila mu výrobu sladu. Vrchnost se zřekla varného a šenkovního platu. Dále stanovila, že v případě nedostatku panského zvířetického piva budou krčmáři v okolí odebírat výhradně pivo zdejší. Bakovští získali též solní handl s tím, že mohli prodávat sůl na celém panství vyjma některých obcí v závodí. Dalším privilegiem bylo udělení práva kšaftu, z něhož vyplývalo, že každý majetník mohl „svobodně o svém statku a jmění za zdravého života rozhodovat.“ V případě že nebylo dědiců, se pozůstalost rozdělila na tři díly: první připadal vrchnosti, druhý díl náležel obci a třetí zdejší škole a špitálu. Zmínka o zdejší škole poprvé potvrzuje, že v 16. století v městysi už byla škola, avšak nic bližšího se o ní neuvádí. Nově získalo městečko právo vydávat zachovací listy po předchozím projednání s vrchností. Jiné privilegium řešilo sirotčí peníze, jež bralo vedení města do své správy a mohlo s nimi nakládat až do zletilosti svého věřitele. Jan z Vartenberka potvrdil v lednu 1607 všechna dosavadní privilegia a navíc povolil šenk vína a vinopalství, které však bylo zatíženo vysokou peněžní dávkou.

V květnu 1610 prodal celé panství Jiřímu Vratislavu z Mitrovic za 90 000 kop míšenských. Nový majitel potvrdil Bakovským v roce 1612 předchozí privilegia a též v celém rozsahu feudální renty. Ve stejném roce přestavěl kostelík sv. Jakuba na místním hřbitově. Neměl přímých dědiců, a proto odkázal všechen svůj majetek synovci z manželčiny strany rytíři Janu Vlkovi z Kvítkova, který se ujal panství po jeho smr-

ti v roce 1616. Vlk též obnovil všechna dosavadní bakovská privilegia. Spolu s dalšími pojizerskými držiteli feudálních panství odmítl volbu Ferdinanda II. za českého krále a zúčastnil se aktivně druhého stavovského povstání. Po jeho porážce v bitvě na Bílé hoře v roce 1620 mu bylo zvláštním konfiskačním soudem se souhlasem krále celé panství v říjnu 1622 konfiskováno. Obdobně dopadl jeho soused na panství studeneckém Jiří Vančura z Řehnic na Studénce. Oběma mladým šlechticům byl nejdříve všechen majetek odhadnut a z celkové sumy jim byla polovina odhadnuté ceny vázána u královské komory.

Obě panství Zvířetice a Studénku koupil v lednu 1623 Albrecht z Valdštejna, jenž v listopadu v roce 1624 zastavil Zvířetice, Studénku a Klášter svému předurčenému nástupci v držení všech jeho statků Maxmiliánovi z Valdštejna, svému příbuznému, za 300 000 zlatých. V červnu roku 1627 byla všechna uvedená panství postoupena smlouvou do dědičného držení Maxmiliána z Valdštejna.

V roce 1630 spojili své vojenské síly švédský král Gustav Adolf a saský kurfiřt Jan Jiřík. Zatímco švédský král zaútočil ve středním Německu, saský kurfiřt vpadl v konci října do Čech, jejichž hlavní město Prahu v konci listopadu dobyl. Po boku saského vojska se vrátily do Čech desítky českých emigrantů mezi nimi Jan Vlk z Kvítkova, jenž toužil po svém majetku, avšak saské vojsko se z Prahy nechystalo obsadit celou zemi. Netrpělivý Vlk neměl mezi emigranty dobrou pověst. V Praze se z něho stal hýřil, opilec a pověstný rváč. Do čela habsburského vojska se vrátil na přání císaře Ferdinanda II. Valdštejn a saské vojsko ze země vypudil. I tentokrát se armády Pojizeří vyhnuly. Po Valdštejnově smrti v únoru 1634 spojená vojska švédská a saská opět vstoupila do Čech. Švédové táhli pod vedením svého generála Bannéra Polabím, saské vojsko proniklo od Žitavy k Turnovu a odtud směřovalo ku Praze, kterou se jim však nepodařilo dobýt. Stejnou cestou obě vojska prchala ze země. Svou zlobu si vybíjela na venkovském obyvatelstvu. Prováděla vpády do bezbranných obcí, v nichž vojáci rekvírovali dobytek, zabírali žír pro své koně a především rabovali. Ničivému ohni podlehly Chudoplesy, Trenčín, Buda, Veselá, Koprník a Lítkovice. Za Jizerou na jejím pravém břehu byly vypáleny jen dvě chalupy. Jedna ve Zvířeticích a druhá v Dolánkách. Bakov vyšel bez pohromy.

Zjara roku 1639 vtrhli do země opět Švédové pod vedením zkušeného generála Bannéra, jenž si zřídil hlavní stan v kosmonoském zámku. Jeho vojsko drancovalo v okolí. Bannér nechal spálit mosty přes řeku Jizeru, aby v klidu prožil zimu před nepřítelem. V závodí byly vypleněny a spáleny vesnice Malá Bělá, Dolánky, Nová Ves, Čihádka, Ptýrov, Ptýrovec a Maníkovice.

Další vpád do Čech uskutečnili Švédové zjara 1643 pod vedením generála Torstensona, jenž vedl své oddíly stejnou cestou jako jeho předchůdce. Usadil se na zámku v Mnichově Hradišti, odkud jeho vojáci podnikali výpady do okolí. Dne 18. května 1643 způsobili svou nedbalostí požár celého města a tak byl generál nucen přemístit svůj štáb do Ml. Boleslavi. V pátek 22. května 1643 vypálili Švédové Bakov. Stará zpráva připomíná: „Bakov vyhořel skrze Švejdů L.P. 1643 do gruntu – kostel, fara, škola, rathaus; zvony se rozlily.“

Maxmilián z Valdštejna vyslyšel prosbu Bakovských a zbavil je dočasně všech feudálních povinností a poskytl jím půjčku 500 kop na dobu tří let.

Po třicetileté válce se v roce 1652 ujal zvířetického a studéneckého panství Maxmiliánův syn Ferdinand Arnošt, nejvyšší sudí a od roku 1652 místodržící království českého, jenž napomohl zchudlému městečku k „zmrtvých vstání". Po jeho předčasné smrti v roce 1656 pokračovala v díle jeho choť hr. Marie Eleonora z Rotalu a Valdštejna, jež se stala donátorkou a patronkou shořelého kostela sv. Bartoloměje. S pomocí města, jež vyhlásilo peněžní sbírku, byl nejdříve opraven kostel, v němž byl propadlý klenutý strop v chrámové lodi nahrazen omítnutými povaly. Zvony odlil pražský zvonař Mikuláš Löwy a 1. října 1657 byly pod vedením mistra tesařského Martina Turnovského vytaženy a zavěšeny v kostelní věži. Ve stejnou dobu byla zásluhou faráře Františka Zajíčkovského vystavěna v místech dnešní fary nová roubená škola, v níž vyučoval jeho nástupce kantor a regenschori Václav Peregrinus.

Zároveň s obnovou městečka začalo násilné období rekatolizace. V Bakově žili po dlouhá desetiletí pouze utrakvisté, jež posílila za kamenických Vartenberků další vlna vnější kolonizace německých luteránů. Podle centrálních pokynů prováděli návrat k „pravé víře" jičínští jezuité především prostřednictvím velikonočních zpovědí..

V roce 1654 podle berní ruly žilo v Bakově 11 měšťanů, 27 chalupníků, 12 zahradníků. Dva grunty byly pusté. Celkem bychom napočítali na 52 domů a domků, z nichž některé byly už patrové, a tak v nich žilo více rodin. Zemědělství by je nespasilo, proto většina z nich byla nucena se živit řemeslem a obchodem. V obci působili 4 řezníci, 4 hrnčíři, 3 tkalci, 2 kováři, 3 ševci, 2 krejčí, 2 zedníci, 2 punčocháři, kolář, tesař, barvíř látek a krčmáři. V roce 1676 byl založen místní špitál. O dvě léta později zakoupili radní od vrchnosti dům bednářovský, stojící na rohu náměstí a Bělské ulice, a přeměnili ho v radní dům. Vrchnost obnovila masné krámy a na obecní louce pod městečkem opět zřídila lázeň.

V roce 1679 potvrdil mladý hrabě Arnošt Josef předchozí bakovská privilegia. Zbavil Bakováky všech robot, jež „jinší lidé poddaní mají ve vesnicích na témž panství zvířetickém vykonávati." Nadále žádal stálé platby, příjem z masných krámů, z páleného a clo z mostu. Po potlačení selských bouří v roce 1680 avšak přistoupil císař Leopold I. k rozhodnutí zrušit všechna starodávná privilegia.

Hudbymilovný Valdštejn vydal v roce 1689 výnos o zřízení literátského kůru v Bakově. Každý přijatý člen musel dobře znát zpěv a literu a pravidelně se účastnit bohoslužeb a pobožných zpěvů. V roce 1691 vymohl pro městys na císaři Leopoldovi I. staré trhovní výsady" tři jarmarky, dva trhy výsadní a „frejunky obyčejné na koňský, hovězí a jiný dobytek a věci krámské." Císař povolil též týdenní trhy a to každou středu po celý rok, „aby to město k užitku a k vyzdvižení přijíti mohlo."

V roce 1690 pozval podnikavý hrabě Arnošt Josef, jenž rozšířil své panství o další statky, severoitalské kapucíny, jimž postavil klášter za hradišťským zámkem. V té době dochází k úpadku hrnčířství, protože vznikají v hojném počtu hutní a železářské manufaktury, jež vyrábějí trvanlivější hrnce, hrnky, pekáče i jiné železňáky a zboží z litiny. Ba-

kováky z části vysvobodil příchod kapucínů, kteří přenesli ze severní Itálie pletení z orobince. Ruční výrobu tašek, kabel, pantoflí, klobouků a rohoží naučili některé valdštejnské poddané, mezi nimi i bakovského krejčího Martina Košáteckého, jenž rákosovou výrobu přenesl do Bakova. Od něho převzali roku 1700 zručnost i další Bakováci, kteří své zboží donášeli k odprodeji hradišťským kapucínům. Později i v městečku se objevili šikovní faktoři, kteří svým pletařům půjčovali došky (snopy) orobince a oni pletli smluvené zboží za peněžitou odměnu.

Hrabě si byl vědom zdejší chudoby, a proto 20. dubna 1700 se rozhodl navždy ve prospěch městyse se zřeknout všech úroků ke sv. Jiří, sv. Janu a sv. Havlu a plateb z lázně a vinopalství včetně stálých gruntovních platů. V témž roce zahájil přestavbu hřbitovního kostelíka, jenž byl po švédském vpádu v rozvalinách. Stavbu vedl hraběcí stavitel Mikuláš Reimondi, jenž ho přestavěl ve stylu jednoduchého selského baroka. Vysvěcen byl k poctě sv. Barbory, ochránkyně zemřelých, v roce 1702.

V létech 1727 – 29 byly postupně vytvářeny uprostřed náměstí v duchu rakatolizačního tlaku jednotlivé části mohutné sochy sv. Trojice boží. Jejím autorem byl *kosmonoský sochař Josef Jiří Jelínek*. Nebyla to jediná Jelínkova práce. V roce 1731 byla umístěna na rozcestí za městečkem jeho socha sv. Jana Nepomuckého, pořízená na náklad zdejšího souseda Václava Vognera. Z Jelínkovy dílny pocházely *„další řezy", které pořizovali na svůj náklad dobrodinci.*

Ve sv. Bartoloměji upoutá mezi kazatelnicí a kaplí P. Marie rokokový oltář, jehož autorem je *bakovský rodák, sochař a kameník Jan Hájek.*

Pojizeří bylo přímo prosycené hudebními vlivy českobratrského zpěvu, *muzikantskou tradicí Holana Rovenského,* působením kosmonoské piaristické koleje, vysokou úrovní literátských kůrů a silným působivým vlivem Valdštejnů, milovníků hudby a zpěvu. Na jejich panství stále platilo, že do učení na řemeslo v každém cechu může být přijat jen ten, kdo částečně ovládá hru na nějaký hudební nástroj. Hudební prostředí v Bakově posílil vedle kantora Jiřího Rotelia farář Filippi, hudební skladatel, jenž zde působil na počátku 18. století. V roce 1747 ustavil hrabě František Arnošt z Valdštejna Muzikantskou akademii v Mnichvě Hradišti, do níž museli povinně docházet i bakovští muzikanti, jimž však docházka do vzdáleného města nevyhovovala. Hrabě je vyvázal z této povinnosti a zřídil při kostele sv. Bartoloměje v Bakově v témž roce společný literátský a muzikantský kůr, jemuž určil závazný statut. Navíc jim na paměť této události věnoval obraz sv. Cecilie, patronky pěvců a muzikantů. V témž roce hrabě přijal do služby *regenschoriho a kantora mladého Jiříka Ignáce Linku,* v hudbě velice vzdělaného.

Pražský varhaník Seegert upozornil na nadějného skladatele Linka, jenž byl požádán o složení slavnostní korunovační intrády pro korunovaci Marie Terezie. Linek intrádu složil, nacvičil se zdejšími muzikanty a v Praze ve sv. Vítu, kde vystupovalo několik desítek kapel, ji v roce 1743 předvedl. Za svého života zkomponoval na tři desítky koled, tři velikonoční sepolkra*) a mnoho mší. Zemřel v bídě a s dluhy v roce 1791 jako šedesátiletý na tuberkulózu.

*) = velikonoční náboženské skladby předváděné o Velikonocích u Božího hrobu.

V říjnu roku 1770 bylo prostřednictvím vojáků provedeno číslování domů. V městečku v té době žilo téměř 900 obyvatel v devadesáti domech, z nichž větší část byla postavena ze dřeva a pokryta šindelem, některé měly ještě slaměné došky.

V roce 1774 došlo v městysi k velkému střetu událostí. Jednak v létě vypukl požár u truhláře Hauznera v Bělské ulici, jenž svým rozsahem zasáhl celkem 13 stavení. Mezi nimi i dům Václava Rejnarta č. 56, u něhož Linka bydlel se svou rodinou. Ten požárem přišel o mnoho svých skladeb i běžných věcí, ale i o úřední listy literátského a muzikanského bratrstva...

Děti z Bakova a jeho okolních vsí by se do staré napolo rozpadlé roubené školy nevešly, a proto ji obec nechala zbourat a vrchnost se postarala o novou budovu. Dala rozebrat na Klokočce jednu lázeňskou roubenou chalupu a v Bakově ji nechala opět sroubit.

Na podzim roku 1779 zavítal do Pojizeří spoluvladař Josef II., jenž se svými odbornými pomocníky vyhledával vhodné místo pro vybudování vojenské pevnosti, jež by bránila v průchodu nepřátel Pojizeřím. V říjnu stejného roku navštívil Bakov a přijal pozvání na oběd do budovy nové fary, kde připravila obec na své náklady menu o několika chodech.

Hřbitovní kostelík sv. Barbory od svého vysvěcení v roce 1702 po celkové přestavbě byl po celé století zanedbáván v údržbě. Městys na jeho údržbu neměl a církev s patronem o něj nedbala. V roce 1790 bylo církevními úřady dokonce nařízeno jej zbourat a kámen použít na opravu silnice. Místní konšelé byli jiného mínění. Vyžádali si u Religionsfondu na krajském úřadě v Mladé Boleslavi jeho odkoupení a provedli na vlastní náklady jeho opravu. V ceně byl i zchátralý domek hrobníka.

V konci století se nacházela již stará radnice také v rozvalinách. Rozpuklé zdi a shnilé trámoví předurčilo její rozbourání a vystavění nové budovy. Na obecní parcele na náměstí mezi domy číslo 9 a 11 byla v roce 1800 vystavěna nová budova radnice s prostorným sálem a kancelářemi v prvním patře. Celá výstavba stála 6 a půl tisíce zlatých. Obec na zbudování svého radního domu neměla dostatek peněz, a proto muselo prodat i několik polí při žitavské silnici za Rybním dolem.

V roce 1823 dosloužila stará roubená škola a místo ní byla postavena jednopatrová kamenná budova o třech třídách, byt pro učitele a jedna světnice pro školního pomocníka. Dokončena byla v říjnu roku 1824.

Při sčítání obyvatelstva v roce 1831 měl městys Bakov 165 domů, v nichž žilo 1 010 obyvatel. Ve vedlejší vsi Trenčíně, která se po roce 1850 stala součástí Bakova, žilo 108 lidí ve 22 domech.

Po vzoru mnichovohradišťských divadelních ochotníků nacvičili i zdejší nadšenci oblíbenou, původně loutkovou hru Rychtář z Kozlovic, kterou předvedli ve světnici v domě č. 72 v Luční ulici. Úspěšné představení je povzbudilo, a tak na Nový rok 1837 sehráli v sále na radnici Klicperův Divotvorný klobouk.

Politické změny v roce 1848 přijalo obyvatelstvo s nedůvěrou. Nepochopili význam březnové ústavy ani neporozuměli červnovému povstání v Praze. Zřídili sice národní gardu, do níž se zapsalo 120 mužů,

z nichž byly vytvořeny dvě vojenské setniny. Avšak místo pušek, na které neměla obec peníze, jim pořídila dřevěné hole, s nimiž gardisté cvičili k posměchu sousedů pod městečkem na lukách. Na pomoc Praze se však neodvážili. Bojovnost gardistů se zvýšila až v dubnu 1849, kdy jim město pořídilo 100 pušek a pouzder na patrony. Po každém cvičení se gardisté sešli v hostinci v radním domě, kde pili na obecní útraty. Vykládali si svobodu hodně přízemně, spíše anarchisticky po svém v duchu ideje, že „obec patří sousedstvu, a tedy v ní každý vládnouti může." Se zájmem cvičili, ještě raději pili, až obecní pokladnu propili. Radní Lešák vystavil v radničním průjezdu prázdnou truhlici a vzdal se funkce. Obec nemohla platit císařské daně ani služné městským zaměstnancům. V Bakově se vytvořily dva tábory, které vystupovaly nevraživě proti sobě. Konzervativci v čele s purkmistrem Herbstem a některými zámožnějšími měšťany tvořili první tábor, jim odporovali ostatní horliví občané, mající blízko k radikálním demokratům. Druhou stranu podporoval místní kaplan František Nečásek a kupodivu jim byl nakloněn i zdejší farář. Dokladem chápání svobody po svém byla vzpoura branců v březnu roku 1849. Jejím vůdcem byl branec Josef Hradiský. Trest ho neminul, navíc byla do městečka na žádost Herbsta povolána četa vojáků, která zde držela půl měsíce stráž a žila na útraty obce a sousedů.

Zaváděné intenzivní pěstování cukrové řepy přivádělo Valdštejny k vysoušení velkých rybníků, v jejichž okrajcích rostl orobinec, hlavní surovina pro pletení rákosového zboží. Tím došlo k omezení rákosové výroby. Radní Fibiger proto v roce 1851 prosadil zavedení košíkářství. Na Zbábě a pod Trávníky byly sázeny vrbové pruty a do města byl pozván ze Zbraslavi košíkářský mistr Vyhnalovský, jenž naučil první Bakováky plést košíky. I přes odpor některých domácích se košíkařství v městečku ujalo.

V roce 1865 vyhořely všechny domy i s hospodářskými budovami na jižní straně náměstí. Sotva v roce 1865 byla postavena železniční trať z Turnova do Kralup s nádražím Na Zálučí, přihnalo se pruské vojsko, které vylidněné městečko vyrabovalo, rekvírovalo kdeco, avšak nezapálilo. Vznikly škody v hodnotě 19 592 zlatých. Po prohrané válce byla na podzim roku 1866 zahájena výstavba nové železniční trati z Bakova do České Lípy s tím, že bakovské nádraží bylo zrušeno a přeneseno pod zvířetickou skálu u vsi Podhradí. Trvalo skoro dalších třicet let, než byla u samého městečka zřízena železniční zastávka. Zjara 1867 byla otevřena pošta a umístěna do domu č. 87 u kupce Josefa Procházky, který se stal prvním zdejším poštmistrem. Nesmírnou pohromu přinesl velký požár z 5. září 1869, kdy podlehly ohni dvě třetiny města. Shořelo tehdy 112 domů v Hradišťské ulici, na náměstí, kostel, fara, domky v Podfarní a v Podkostelní ulici. V Bakově v té době žilo 1 816 obyvatel, z nichž jen někteří se po dlouhých útrapách odstěhovali.

Ještě před velkým požárem města byla založena v roce 1867 po vzoru sousedních měst první kulturní organizace *Zpěvácký spolek Slavoj*. Teprve v 70.létech přichází doba, kdy jsou v městečku uváděny do života četné spolky. V roce 1872 byla zřízena Měšťanská beseda, o rok později se stávající ochotníci sdružili do Divadelního spolku Tyl, v roce 1878 založili vojenští vysloužilci Spolek veteránů, v roce 1879 přibyl

Bakov po požáru 1869.

Spolek sv. Václava za účelem podporování chudých školních dětí a Sbor dobrovolných hasičů. Následuje založení obecní knihovny a v roce 1885 je ustavena TJ Sokol.

V roce 1883 byla otevřena další železniční trať z Bakova do Kopidlna. Tím se stal Bakov důležitou železniční křižovatkou. Práci na dráze našly desítky zdejších mužů. Další obyvatelé pracovali v josefodolské Leitenbergově fabrice, další v haškovské Bujjatiho textilce a v Menzlově papírně v Podolí.

V průběhu léta 1881 byla přestavěna stávající budova školy. Přibyly další čtyři učebny, které svou kapacitou nemohly uspokojit všeobecnou potřebu, a tak jsou některé třídy umístěny do soukromých domů.

Občanská záložna, založená v roce 1873, vyvolala v roce 1891 pohoršení u svých věřitelů, neboť se po důkladné revizi zjistilo, že stávající pokladník Hála zpronevěřil 38 tisíc zlatých. Byl odsouzen k pěti letům žaláře. Svůj díl odpovědnosti jako předseda záložny si odnesl trestem purkmistr Fibiger a revizor Koloc, městský tajemník. Trvalo téměř deset let, než byl otevřen *nový peněžní ústav městská spořitelna*.

V roce 1900 žilo v Bakově a v Trenčíně 2 572 obyvatel ve 278 domech. Ve městě byla založena pokračovací škola pro učně a v létech 1905 – 1914 zde působí Státní pletařská škola pod vedením J. Oplta. Stávající školní budova nevyhovovala prostorově, a proto po značných obtížích přistoupilo město ke stavbě nové chlapecké školy za náměstím, jež byla otevřena v roce 1906. Ve stejném roce vznikla měšťanská škola chlapecká, pro niž bylo přistavěno ke škole obecné chlapecké nové křídlo. Obec se tím velmi zadlužila.

V roce 1909 se konaly velké oslavy 100. výročí rákosového průmyslu v Bakově. (J. Oplt jako pořadatel neznal dějiny jeho založení z roku 1700.)

Socha sv. Jana Nepomuckého (z dílny kosmonoských Jelínků) coby ideologicko-propagandistický symbol pobělohorského rekatolizačního úsilí.

Příklad bakovského podnikatelství = vila známé výrobní i vývozní firmy Václava Erbena (zaměřená na bakovské pověstné rákosové zboží).

Rákosáři a bačkoráři, jak se posměšně Bakovákům říkalo v okolí, vyhotovili velký rákosový zvon a hodiny, které zavěsili na budovu pletařské školy, která byla zároveň sídlem i obecního úřadu. Purkmistr a konšelé se za rákosovinu styděli, a proto se musely oba symboly sejmout. Přesto posměchu neušli. V publikaci Kratochvilné historie českých měst autor Sobotka uvádí: „V Bakově o Božím těle vyzvánějí rákosovými zvony a purkmistr vychází na procesí v rákosovém županu a v rákosových střevících." (Zapomněl na klobouk a čepici holubovku.)

Světová válka zahájená r. 1914 přinesla do městečka bídu. Otcové rodiny odešli většinou do války a živitelkami se staly jejich ženy, které musely uživit celou rodinu prací s orobincem. Válka uzavřela rakousko-uherské hranice na jihu Evropy, a tak bylo zabráněno dovozu rákosových výrobků z Itálie a přilehlých zemí. Na tom vydělávali bakovští faktoři, kteří mohli vyvážet své zboží na uvolněný trh do Německa, kde se po něm vytvořila velká poptávka. Mnoho nejchudších rodin tím bylo v obci zachráněno před hladem. Tehdy vznikl příslovečný slogan: „Když je všude nejhůř, v Bakově je nejlíp." (Nelze jej však brát doslova.)

Z bojišť světové války se nevrátilo 65 zdejších mužů a 14 občanů Trenčína. V průčelí Komenského sadů byl padlým v roce 1922 odhalen pomník především zásluhou zdejší baráčnické obce, založené v roce 1903. O rok později byl na památku spoluobčanů padlých v dáli postaven další pomník v Trenčíně, opět na náklad baráčnické obce.

Po roce 1920 začíná mohutná výstavba rodinných domků v ulicích na východ za tratí směrem k Trenčínu, kde dosud nestál ani jeden domek, jen samá pole. Jejich výstavba dosahovala nejvyšší intenzity v roce 1933, v období vrcholu hospodářské krize. Stála tu proto jen přízemní stavení s podkrovími.

Od roku 1925 vstupuje do výstavby města sama obec. Nejdříve Bakovští postavili nouzový dům pro chudé rodiny, (další následoval v roce

Tato budova městského úřadu a skutečně české spořitelny představuje Bakov z období už svobodného československého státu mezi dvěma světovými válkami.

1939) a vybudovali poštu a nový hřbitov. Sokolové si zbudovali v roce 1926 na vlastní náklady sokolovnu a městská spořitelna si vystavěla na náměstí novou budovu, do jejíhož prvního patra se přestěhoval obecní úřad. Svou tělocvičnu si zřídili i orlové v Husově ulici.

Mezi válkami se ve vedení obce střídali sociální demokraté s národními socialisty. Tehdy zde působilo 7 politických stran a občanských sdružení. Všechny strany měly poměrné zastoupení v městské radě. Radní i občané se domnívali celá desetiletí, že Bakov má statut města, kdysi úředně povýšeného. Mělo své městské orgány, erb a razítka, nadepsané hlavičky úředních listin,náměstí a na něm patrové budovy, spořitelnu, poštu, železniční zastávku a hlavní nádraží, měšťanské školy, náležitý počet obyvatel a nikoho ani nenapadlo o tom pochybovat. Příslušnou skepsi mělo rozptýlit bádání prof. Šimáka v archivech. Bohužel těsně před druhou světovou válkou dotyčný zjistil, že Bakov nad Jizerou je pouhým městysem. Téměř sto let žili Bakováci v klamu.

Stejným důkazem svobodné a už hodně demokratické čekoslovenské republiky po 1. světové válce je i tento sličný i moderní kostel Prokopa Velikého.

Po záboru pohraničí v roce 1939 se přistěhovalo do Bakova mnoho českých rodin, jejichž živitelé hledali práci a město muselo pro ně nalézt ubytování. U samého města byla vytyčena nová říšská hranice, za níž se

nacházely klokočské lesy s Lovotínem a památná kaple Klokočka nad vodním pramenem, častým nedělním výletním místem Bakováků. Německé panství se projevilo zákazem Sokola a Orla, legionářům je ukončena činnost a jsou pronásledováni. Zastupující ředitel dívčích škol Fr. Žofka byl 1. září 1939 zatčen gestapem a poslán jako rukojmí do koncentračního tábora. Na podzim 1941 odkrylo gestapo odbojovou činnost sokolů V. Větvičky a V. Hůrky, které zatklo. Bývalý starosta Větvička byl utýrán v Osvětimi. Za svou odbojovou činnost byli další Bakováci odvlečeni do koncentráků, odkud se mnozí nevrátili. Koncem dubna 1945 byl ustaven Revoluční národní výbor v čele s učitelem Aloisem Havlem. Dne 10. května 1945 osvobodila Bakov Rudá armáda. Na konci války žili v Bakově celkem 4 593 obyvatelé, z nichž byli 4 503 Češi, 80 Němců, 2 Maďaři a 8 bez udání národní příslušnosti. Po osvobození se odstěhovalo do pohraničí 1000 obyvatel a v dalším období 1946 – 47 ubylo dalších 300 původních Bakováků.

Ve volbách v roce 1946 zvítězila KSČ, která po roce 1948 umocnila svůj politický vliv v rámci organizací Národní fronty v obci. Sociální demokraté po únorových událostech r. 1948 nuceně splynuli s KSČ, národní socialisté později zanikli, zůstali členové lidové strany, jejichž poslancem Národního shromáždění se stal Fr. Volák, o dvacet let později M. Tvrzníková za KSČ. V Bakově nesměle začíná v padesátých létech budování obce. Nejdříve byl vybudován letní stadion v Podstráních, adaptací radnice vznikla samoobsluha, týmž způsobem z orlovny byl zřízen kinosál, na hřišti za sokolovnou bylo postaveno přírodní kluziště s tribunou, na místě demolice starých domů byly vystavěny nové bytovky v Boleslavské ulici, v Trenčíně 16 bytů ve čtyřech bytových domech, škola dostala novou omítku, postaveny jesle, nový školní pavilon a začíná první etapa zřizování kanalizace a rozvodu vodovodu v obci. Většina akcí je budována v „akci Z“ za vydatné brigádnické bezplatné pomoci občanů. Po roce 1949 vznikají komunální služby a je založen Okresní průmyslový kombinát, první větší

Znakem moderního Bakova je jeho velmi živý rozmach výstavby rodinných domů a domků. Ten započal v údobí Masarykovy republiky a pokračoval i po 2. světové válce – až do současnosti (jak dokumentuje tento snímek).

V Bakově mají letitou tradici baráčníci, jejich pracovitý spolek a aktivity i v současnosti. Toto je snímek ze „svátku místního folkloru", jehož účastníkem byl i současný senátor dr. Jaromír Jermář (ve druhé dvojici).

podnik v obci. V roce 1952 bylo ustaveno JZD, které v roce 1961 přešlo do státního statku.

Ke dni 1. ledna 1966 byl Bakov nad Jizerou konečně oficielně povýšen z rozhodnutí Středočeského KNV na město. Jeho předsedou byl tehdy Josef Masák.

V 70. a v 80. létech přibyl dům mládeže, velké koupaliště s dvěma bazény a brouzdalištěm, zdravotní středisko, mateřská škola, zřizováno veřejné osvětlení a začala stavba čističky odpadních vod. V oblasti nad Rybním Dolem a mezi Boleslavskou a Svatojánskou ulicí vznikla nová sídliště rodinných domků. Ve městě byly zbudovány čtyři nové družstevní prodejny a patrové obchodní středisko na náměstí. Bakov s Trenčínem se tím definitivně spojily stavebně bez proluk.

Po roce 1980 byly k městu připojeny nejbližší okolní vesnice Malá Bělá, Nová Ves, Podhradí, Zvířetice, Horka, Buda a Chudoplesy. (Po r. 1991 se Nová Ves odtrhla.)

Po listopadových událostech město nepřestává ve svém tradičním budování. Byla dokončena čistírna odpadních vod, postavena školní jídelna, vybudován dům s pečovatelskou službou, provedena nástavba mateřské školy, opraveny církevní památky, dokončena kanalizace po celém městě, rozvod vody a plynu, upraveny ulice s asfaltovým povrchem, byla provedena rekonstrukce městských parků, vystavěno moderní hřiště za školním pavilonem, tenisové kurty na Malé Bělé a hřiště pro odbíjenou za sokolovnou, koupaliště bylo rozšířeno na středisko pro využití volnočasových aktivit. Na rozdíl od předchozích let všechny stavby jsou prováděny dodavatelsky bez aktivní účasti občanů, avšak s náročným úsilím v získávání dotací vedením města.

Po roce 1989 se rozvíjí živelně podnikatelská činnost. Vznikají, avšak zároveň brzo opět zanikají nové obchody a živnosti. Zanikla velká z e m ě d ě l s k á farma Nová Studénka, v jejíchž prostorách byla zřízena výrobna stavebních doplňků a prodejna stavebnin. Byly postaveny výrobní haly firem Emerge a Faurecie, Doby a Zetky, sídlí zde provoz firmy Packard, stavební firma H-Intes, dopravní společnost ProchemieTrans a jiné drobné podniky a dílny. Hostinští otevřeli od počátku 90. let sedm nových restaurací.

Významní rodáci a obyvatelé

V 16. století v Bakově působil *kněz Jan Bakovský,* autor traktátu o ochraně před morem, v létech 1725 – 1791 zde žil hudební skladatel *Jiří Ignác Linek,* v roce 1740 se zde narodil známý sochař a řezbář *Jan Hájek,* odsud pochází *malíř Rudolf Livora,* v roce 1895 se zde narodil rozhlasový *scénárista a spisovatel František Horčička-Havíř* a v roce 1947 *máchovský badatel Miroslav Koloc.* V městě působil *spisovatel a historik Karel Sellner* v létech 1905 – 1919, *básník* Českého ráje *Jaroslav Podobský* (1919 – 1936), *spisovatel a básník Alois Havel* (v létech 1936 – 1977), *Lidmila Žofková,* tvůrkyně bakovského vyučovacího pokusu ve 30.létech, odborná spisovatelka (v létech 1916 – 1984), známý *hudebník a dirigent Josef Černý* (1927 – 2002), z Bakova pocházejí *významní muzikanti Cicvárek, Krupička, Čejka, redaktoři rozhlasu Z. Havel a P. Nováček.* Starý Bakov si oblíbil prof. T. G. Masaryk, který zde pobýval se svými dětmi v létech 1895 a 1896 o prázdninách. Do města se ráda vracela *operní zpěvačka Anna Kettnerová – Veverková,* členka opery Národního divadla, která zde vlastnila dům po rodičích spolu s neteří *Jarmilou Kronbauerovou,* herečkou Národního divadla, a svým švagrem *spisovatelem R. J. Kronbauerem.* Ve svých školních létech pobýval u své tety L. Žofkové známý *současný spisovatel lyrizované prózy Václav Větvička.*

V městě se každoročně pořádají některé velkorysé tělovýchovné a kulturní akce. Známý *Bakovský půlmaratón* vstupuje do čtvrtého desetiletí, v roce 2011 byla zahájena *tradice Festivalu lidové kultury,* při němž se paní starostka obléká do pojizerského kroje a kráčí v čele průvodu, o posvícení jsou pořádány velkolepé závody v bikrosu, v září ožívá nádvoří zvířetického hradu celodenní *slavností Loučení s létem,* na začátek adventu přichází oblíbené rozsvícení vánočního stromu s programem, *baráčníci předvádějí živý vánoční betlém, hasiči Memoriál J. Dvořáka v požárnických disciplínách, ochotníci masopustní průvod, sokolové dětský den aj.* V současné době žije v Bakově a v přidružených obcích více než 4600 obyvatel. Starostkou města je paní Mgr. Jana Štěpánová.

Bakov nad Jizerou je vskutku městečko v zahradách, dnes pokrytými domácími bazény, četnými koniferami, kvetoucími keři a rostlinami i opečovávaným trávníkem, městem parků, rozkvetlých luk kolem chladné řeky Jizery a kulisou hlubokých klokočských lesů na obzoru. Má železniční a autobusové spojení na všechny strany a na východě obec obchází dálnice. Městem a jeho okolím procházejí turistické a cyklistické stezky. Obec je spolehlivým a milovaným domovem Bakováků a vítá každého, kdo s dobrým přichází. **PhDr.Vladimír BEDNÁŘ**

(Pozn.: Původní obsažnější text nalezne zájemce na našich stránkách **www.ospamet.cz)**

OBEC PROSEČ POD JEŠTĚDEM

Úvod:

Obec Proseč pod Ještědem se rozkládá na jižním svahu Lužických hor asi 2 km východně o vrcholu Ještěda. Počet obyvatel přesáhl v roce 2009 tří set. Obec má celkem pět částí – Proseč pod Ještědem, Domoslavice, Javorník, Horka a Padouchov. První dvě části jsou stavebně situovány okolo komunikace III. třídy – Český Dub – Proseč pod Ještědem – Rašovka – Liberec. Javorník a Horka okolo komunikace Český Dub – Světlá pod Ještědem – Liberec. Pátá část je posazena na úbočí hor nad Javorníkem (u části Českého Dubu). Více jak 60% obývá první celek. Celková rozloha přesahuje 500 ha. Nadmořská výška katastrů se pohybuje od 350 m.n.m. do výše 850 m., přičemž obytná zástavba končí na 690 m.n.m.

Pohled na Proseč a Domoslavice (pohlednice asi z r. 1940, archiv J. Kamenský).

Z historie obce

Je potřeba především uvést, že po roce 1960 došlo ke sloučení obcí Proseč pod Ještědem a Javorník, který spojil právě zbylé tři části.

Podle nálezů docházelo ke kolonizaci území obce již v polovině 12. století. První zápisy pocházejí z roku 1539 a z roku 1547 je zápis, dokládající 13 osedlých (v místě žijících) a rychtu. Okolo roku 1923 byl nalezen poklad 9 mincí z ražby někde z let 1562 – 1610. Existence Javorníku je v písemnostech doložena již r. 1527 a v zápise z r. 1547 je osedlých uvedeno 6. Patřil k vesnicím středověkého dubského statku. K témuž patřil také Padouchov, který je zmiňován písemně v roce 1543 (v roce 1547 jsou uváděni tři osedlí). Ostatní vsi i podle území předpokládají vznik daleko pozdější. Dochovány jsou doklady o změnách majetnicví stavení (viz Dr. Zdeněk Jodas, Okres Českodubský Josefa Škody, 2011).

Zápisy jsou pouze v uvedených třech vsích. V roce 1628 oddělil Albrecht z Valdštejna od dubského panství domoslavický statek s Prosečí a Javorníkem, v roce 1710 byl statek spojen se statkem starodubským a v roce 1835 byly znovu připojeny k panství dubskému. Ke změnám pak došlo až se změnou státnosti.

Název obce Proseč je odvozován od pasek (proseků) které bylo nutno v době vzniku vsí v tehdejších lesích provést, vzhledem k obchodní (trhové) stezce, která na východní straně obce Proseč vedla (viz místní název Trhovka). Šlo o významnou cestu z Prahy na Žitavu a dále k moři.

Z nové historie obce Proseč pod Ještědem

Ještě před první světovou válkou byla postavena silnice přes Rašovku do Liberce. V roce vzniku samostatného Československa (1918) byl zřízen konsum v domě č. p. 85, za okupace byl prodej přerušen, potom pokračoval až do roku 1972, kdy byla vybudována moderní prodejna ze sálu hospody „U Jáchymů“. V roce 1928 byl postaven vodovod pro 20 domů na Kolimbarku a okolí.

Dne 2. 9. 1928 byla zahájena výuka ve škole v Javorníku. Téhož roku byl zrušen Okresní úřad v Českém Dubu (nikoliv okres soudní), Českodubsko bylo připojeno k turnovskému hejtmanství (okresu správnímu). Před 74 lety, přesně dne 24. 11. 1938, bylo celé Podještědí obsazeno Němci, v prosečské sokolovně zřídili na dva roky obecní úřad.

V padesátých letech vzniklo v obci jednotné zemědělské družstvo. V roce 1953 byl zaveden elektrický proud. V roce 1960 se Proseč p. J. sloučila s Javorníkem a osadami Domoslavice (horní část), Horka a Padouchov. V témže roce bylo celé Podještědí (Českodubsko) přičleněno

Pohled na střed Javorníku, vpravo současný areál pro jezdecké koně, v hoření části ves Horka. Foto 2010 J. Kamenský.

Budova obecního úřadu se nachází v centrální části obce.

do okresu Liberec, když ten ztratil sídlo kraje. O tři roky později byla vybudována nová komunikace mezi Prosečí a Javorníkem. Prodejna v Javorníku se přemístila do bývalé školy v roce 1975. V roce 1976 došlo ke dvěma velkým změnám – 30. 6. byla zavřena škola v Proseči a 1. 7. se obec sloučila s Českým Dubem. K obnovení samosprávy došlo po komunálních volbách (24. 11. 1990), ustavující zasedání zastupitelstva se konalo 4. 12. 1990.

Počet obyvatel celé obce vykazuje tento statistický řetězec: rok 1910 – 1011, rok 1920 – 944, rok 1961 – 469, rok 1991 – 258, rok 2011 – 329.

V roce 2000 zadala obec heraldické kanceláři „Dauphin" p. St. Kasíka zpracování obecního znaku. Ten byl po podání žádosti schválen a v roce 2003 předán paní starostce Janě Švehlové slavnostně předsedou senátu.

Obecní kronika byla vedena až od roku 1925. Rodové kroniky nejsou bohužel k dispozici. Vedení kroniky obce bylo od roku 1960 přerušeno, zápisy byly obnoveny po roce 1990. Scházející část byla rekonstruována podle dostupných podkladů místních nebo města Český Dub. Bylo použito i osobních poznámek nového kronikáře Bohuslava Bíny (čp. 99), informací od již zemřelého PhDr. Tomáše Edela a také od MUDr. Zdeňka Jodase a z jejich knih.

Obyvatelstvo

Životní podmínky na jižní straně Lužických hor umožnily zdejším občanům jenom chudý horský život. Několik desetihektarových hospodářství se zabývalo pouze zemědělstvím, ostatní vlastníci polností domkařili, resp. zemědělskou prací se zabývali pouze po těžké práci v textilkách „na

druhé straně“ (v Liberci), kam se docházelo po horských pěšinách pěšky v zimě i v létě. V obci bylo pouze několik řemeslníků – truhlář, kovář, kolář. Až v průběhu šedesátých let došlo ke spojení s okresním městem, do Proseče zajížděl autobus ČSAD po roce 1963. V šedesátých letech vzniklo místní zemědělské družstvo, později s výkonnou přidruženou výrobou a tak teprve vznikla v obci pracovní místa. V současné době se v zemědělství živí pouze okolo desíti osob, ostatní dojíždějí převážně do Liberce, průmysl z Českého Dubu po roce 1990 totiž také zmizel.

Význačné osobnosti v historii obce

Tak, jako ve většině obcí v Podještědí, i Proseč má ve své minulosti řadu významných osobností. Uvádíme ty, které jsou dochovány v historických podkladech. Je ovšem mnoho i těch, kteří se třeba ve spolkové práci zasadili o rozvoj kultury nebo i obce a při pohledu zpět byli stejně důležití, avšak písemností o nich nehovoří... Tož, připomeňme si aspoň některá jména:

Halačův študent – prosečský rodák *Václav Lank*, v roce 1848 student pražské techniky, aktivní účastník revoluce, byl pronásledován a skrýval se později v okolí Proseče.

Anna Sluková, 1889 – 1977, kronikářka obce Javorník, autorka divadelních her, provdala se do č. 1 „u Cafourků“ a proto také známá jako „Caforčice“.

[Pozn.: Zde je nutno připomenout, že na této straně „hor“ se pro velké množství stejných jmen používají t.zv. příslipky, které vznikaly v daném místě podle předchozího majitele, nebo podle místní části (Loucký) či jiných podmínek.]

Řídící učitel **Josef Škoda** (25. 4. 1892 – 15. 8. 1942). Učitel původem z Proseče č. 15, významná osobnost Podještědí, po studiích učil na Vrtkách a v Pěnčíně, 1914 na vojně na východní frontě, zajat, 1917 – 1919 v čsl. legiích. Po válce učil v Českém Dubu a v Proseči. Byl spoluzakladatelem muzea v Českém Dubu, 1920 zakládajícím členem Sokola Proseč a následně řídil stavbu sokolovny (1921) a později sokolského cvičiště v Borovičkách. Po zahájení okupace odešel do Modřišic u Turnova, kde byl v květnu 1942 zatčen za odbojovou činnost (Sokol), odvezen do koncentračního tábora Osvětim, kde už 15. 8. 1942 zahynul. V roce 1945 odhalena jeho deska na sokolovně v Proseči.

Ad: redakční vsuvka:

Velmi podrobně sborník „Od Ještěda k Troskám“ pojednal o boji podještědských sokolů a legionářů (viz: např. řídící učitel Josef Škoda a přemnoho dalších) ve vzpomínkách paní Anežky Bartošové, rozené Havlíkové, které jsme nazvali souborně „Drahocenné zápisky Anežky Bartošové-Havlíkové“. Vyšly na pokračování v těchto číslech našeho sborníku: OJKT č. 3/2008, č. 4/2009, č. 1/2009, č. 2/2009 a zakončeny byly v č. 3/2009.

Význačná a zajímavá místa

– **Zvonice.** V hoření části obce stojící *kaple Nejsvětější Trojice* se zvonicí; podle stavby pravděpodobně z druhé půle 17. století, ve farních dokladech uvedena od r. 1823 a opakovaně po provedených opravách, naposledy opravena 2010. Až do šedesátých let sloužila k večernímu zvonění. V současné době je vyhlášena sbírka na nový zvon (starý zcizili zlodějští „sběratelé kovů“ 2001).

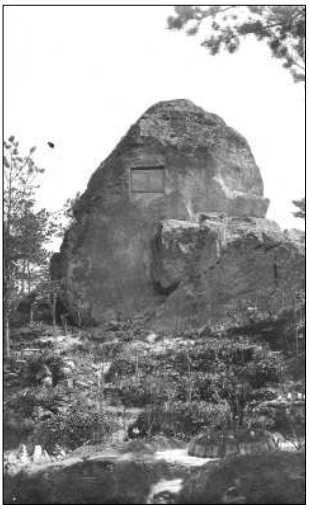

Hrubá skála s pamětní deskou padlých prosečských mužů v I. sv. válce stojí nyní bez nezbytné úpravy a ošetřování na západní straně Boroviček. Foto Kellar-Hodkovice asi z r. 1926, archiv J. Kamenský.

– **Hrubá skála** /Hrubka/. Jedná se o Skálu na západní straně lesa Boroviček, kde po první světové válce byla odhalena deska padlých, v současné době zahalena lesním porostem.

– **Sokolovna** č. p. 135, budova místního Sokola postavena v roce 1926, v květnu zahájen výkom, posvícenská zábava v říjnu již v sokolovně, stavbu řídil J. Škoda, budováno převážně svépomocí (pouze jeden trvalý zedník). Zde v r. 1945 odhalena pamětní deska řid. uč. Josefu Škodovi, který byl umučen v Osvětimi.

– **Pomník v Javorníku** se sochou lva a pamětní deskou zahynulých javornických mužů v I. sv. válce., postaven před budovou b ý v a l é obecní školy

– **Rozkovcův kříž.** Železný kříž na kameni u paty hřebenové stezky u č.p. 74 „na Horách“ (postaven na paměť rodinné tragedie).

Kříž u potoka. Železný kříž na pískovcovém podstavci se zničeným nápisem u čp. 129 – **domu s věžičkami** – byl také brán v potaz jako kříž v díle K. Světlé.

– **Památník dělnického shromáždění.** Kamenný obelisk západně od Plání na hřebenové stezce, na pamět mezinárodního tábora lidu z r. 1870 postavený k jeho stému výročí.

Prosečská sokolovna zbudovaná svépomocí 1926; přístavby provedeny v r. 1946 a 1976. Foto Kellar, Č. Dub, archiv J. Kamenský..

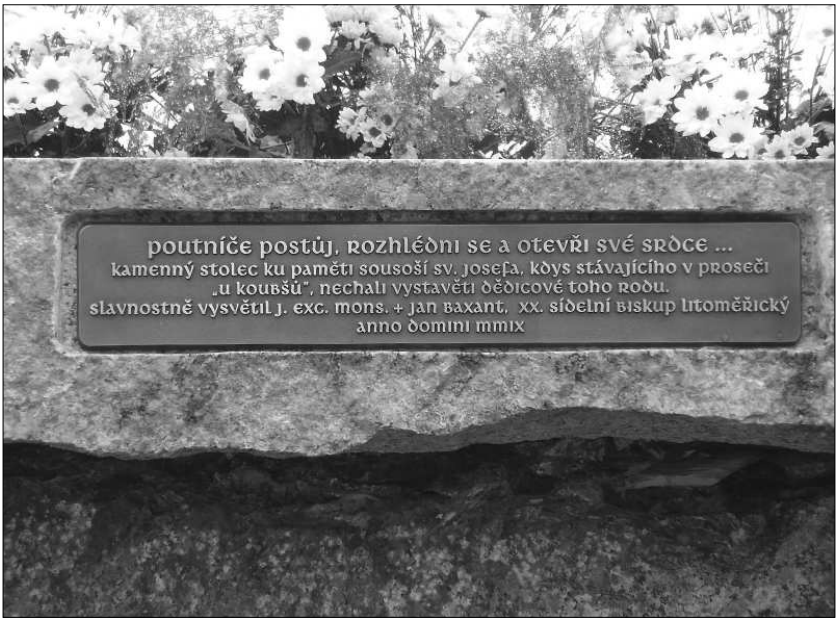

Kamenný stolec „Na Horách" z r. 2009 s nápisem „K zamyšlení...". Foto J. Kamenský.

– **Kamenný stolec** vybudovaný jako náhrada za **sousoší sv. Josefa** u č.p. 10, které bylo zbourané v padesátých letech 20. stol. Stolec umístěn „Na Horách". Využíván je ke svatebním obřadům a náboženským setkáním.

– **Naučná stezka** v okolí jeskyní Malé a Velké Basy nad Padouchovem (nepřístupné podzemní vápencové jeskyně a skála s vodopádem, zimoviště vzácných druhů netopýrů).

– **Kamenné lomy** s výskytem polodrahokamů, jeden ze zdrojů turnovských brusíren.

– **Skalákovna:** zbytky kamenného obydlí ve skále na východním úpatí Horky, dějiště románu K. Světlé.

Občanské aktivity.

Jako každá obec v Podještědí i Proseč měla a má své občanské aktivity. Ty se projevovaly tradičně v činnosti spolků. Desítky let v obci pracují místní hasiči a sokolové. Zhruba od poloviny minulého století zde pracují i myslivci.Oba první spolky sdružují místní obyvatele, zatímco v mysliveckém sdružení převažují členové přespolní.

Pro nutnou ochranu majetku samotných obyvatel byl v roce 1889 ustaven **hasičský spolek.** Stalo se tak dne 12. května za účasti 23 členů. Spolková činnost se odbývala v hostinci pana Pavlů („U Jáchymů"). Sbor byl velice aktivní, účastnil se mimo vlastní činnosti velmi často ukázkami ze své připravenosti na sjezdech v Podještědských obcích i Pojizerské župy. U prvního požáru v obci zasahovali jeho členové již 8. října 1889. Hasiči zasahovali u ohňů poměrně často a to i v okolních

vsích – v roce 1889 ve Světlé (hořelo 5 domů a kostel), v r. 1893 v Padouchovu (4 domy), v září 1903 v Bílé vyhořelo téměř půl vesnice (ten den byl nazýván dnem hrůzy).

Zástupci spolku se zúčastňovali i hasičských sjezdů v Praze, tak bylo i v roce 1895. Téhož roku se zakládal hasičský sbor v Javorníku za účasti Prosečských. V roce 25. výročí založeni sboru, měsíc po oslavách vypukla první světová válka a činnost byla přerušena, aby byla obnovena až opět v roce 1918 po vyhlášení československé samostatnosti. Vyvíjela se podstatně pomaleji než dříve. Technika byla stále stejná čtyřmužná ruční stříkačka, jež přetrvala až do roku 1951. Padesáté výročí založení sboru se již nemohlo konat, Proseč byla obsazena nacisty, kteří veleli hasičům. K oslavám došlo o deset let později, kdy 10. července 1949 se konala velká oslava v Borovičkách s průvodem za účasti okolních sborů. V nové politické situaci bylo vše věnováno výcviku, později sbor dostal motorovou stříkačku. Motorizoval se i sbor v Javorníku, který měl rovněž motorovou stříkačku sice slabší, která však sloužila až do ukončení činnosti sboru v Javorníku.

Po roce 1960 byla věnována péče výcviku sboru a také zejména preventivní činnosti. Projevilo se to podstatným snížením počtu požárů. Činnost se věnovala požárnickým soutěžím (na něž se hasiči přejmenovali). V sedmdesátých letech došlo k podstatnému omlazení sboru – výcvik prováděli převážně mladí členové, stejně tak i soutěžili. Později došlo i k omlazení vedení, sbor po roce 1990 dostal novou techniku, cisternovou stříkačku a s ní i novou hasičskou zbrojnici, přebudovanou z bývalého kravína. Obě historické ruční stříkačky byly předány do *hasičského muzea v Chrastavě,* Stará Javornická „osmička„ dosloužila. Výjezdové jednotce velí nyní profesionální hasič, sbor má v záloze ně-

Hasiči prosečského sboru – 1965 (požárníci), při okrskové soutěži na sokolském cvičišti v Borovičkách. Foto J. Stejskal, archiv J. Kamenský.

kolik školených řidičů a vzhledem k technice je používán k větším zásahům. Členská základna však proti poválečné klesla na počet 37 mužů. Pravidelně se každý rok účastní několika hasičských soutěží v okolí a proti dřívějšku se drží na prvních místech. Své stodvacáté výročí oslavila prvním místem v soutěži okrsků Český Dub a Všelibice.

VZNIK SAMOSTANÉHO ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU V ROCE 1918 podnítil v celém Podještědí i péči o tělesnou zdatnost. Prosečtí obyvatelé využívali okolních sokolských spolků nebo Dělnické tělovýchovné jednoty, která vznikla počátkem 20. století jako první v Podještědí. Činnost této jednoty byla přerušena válkou a po válce už nebyla obnovena. Proto několik nadšenců dalo podnět k založení **Sokola,** byli to zejména Josef Erbert (čp. 19) a František Šrýtr (č. 20) K ustavení došlo 20. 10. 1920 za účasti 40 členů. Starostou zvolen Josef Erbert, jednatelem Josef Škoda. Na jaře roku 1921 se stala samostatnou sokolskou jednotou. Ihned byla zahájena velmi aktivní činnost; jednak se pilně cvičilo, jednak se pořádaly plesy a zábavy, z jejichž výtěžků se zakupovalo cvičební nářadí. Od sychrovského panství bylo zakoupeno šest a půl hektaru lesa (Borovičky) kde se již v roce 1921 začalo budovat cvičiště pro tisíc cvičenců. Členové cvičili na župních akcích, hrálo se divadlo v přírodě, školili se noví cvičitelé. Dne 28. října 1923 byla odhalena pamětní deska na Hrubé skále a konala se první tělovýchovná akademie. O rok později bylo cvičiště doplněno o hudební pavilon s náčelnickým můstkem. V roce 1925 bylo zahájeno jednání o stavbě sokolovny a již 5. 4. 1926 položen základní kámen, aby už 19. září byla sokolovna dána do provozu; každý člen odpracoval 50 hodin zdarma. V témže roce se 40 cvičenců poprvé účastnilo všesokolského sletu. Dluh 245 tisíc se postupně splácel výtěžky z divadel či plesů, později prodejem písku těženého v lomě

Ženy Sokola Proseč, IX. Všesokolský slet. Snímek pořídil Heinrich K. z Českého Dubu, archiv J. Kamenský.

za sokolovnou. Z předválečné činnosti lze ještě uvést účast na odhalení pomníku K. Světlé na Světlé v roce 1931, masovou účast svých členů na všesokolských sletech v Praze zvl. od roku 1932 spolu s prosečskou sokolskou hudbou a odhalení pomníku 28. října ke stému výročí narození Dr. M. Tyrše. Koncem roku 1934 měla jednota 160 členů. K 85. výročí narození T. G. Masaryka byla na cvičišti zasazena 31. 3. 1935 Masarykova lípa. O rok později se zde konal župní slet. Poslední předválečnou událostí v Borovičkách byly posletové dožínky 4. září 1938, za několik dní došlo k anexi českého pohraničí krutým nepřítelem, tedy i Proseče. Společenská činnost Sokola i jiné vlastenecké aktivity na šest a půl roku ustaly.

Hned v květnu 1945 se opět sešli členové jednoty, aby v práci pokračovali. Po válce z obce odešla část mladých. Přesto se začalo opět cvičit a probudila se společenská i kulturní práce Sokola. V roce 1948 se 37 cvičenců zúčastnilo XII. všesokolského sletu, pak došlo k zániku Sokola a k přeorganizování celé oblasti sportu a tělovýchovy. Název Sokol však řada jednot zachovala po celou dobu až do roku 1989. Tělovýchovná činnost v prosečské jednotě neustala, v pozdějším čase začal Sokol opět působit i na poli společenském a kulturním, pořádaly se taneční zábavy a hrála se divadla. Významným bodem v tomto období byl rok 1970, kdy jednota oslavovala 50. výročí založení. Na slavnostní akademii byly zakládajícím členům předány kytice, v čele sálu byla vlajka jednoty. Pozvány byly všechny okolní sokolské jednoty. Byla hodnocena činnost za uplynulá léta. Program doplňovala dechová hudba. Poslední divadlo hrané prosečskými sokoly viděli diváci v roce 1967. Dál se pořádaly poutní, posvícenské a Jaroslavské zábavy i Silvestry s programem (do 1980). Sokolské plesy pokračovaly jako „Babí hop“ až do dnešních dnů. V letech 1980-1982 Sokol zajišťoval *„Podještědské slavnosti“*. Později se jednota rozšířila o lyžařský oddíl, pro který se v Hoření Proseči vybudovalo zázemí. V sokolovně se v přístavbě vybudovala zasedací místnost, v přední části sociální a hygienická zařízení. Později k tomu přibylo centrální vytápění pro hospodářskou část budovy a sál. Po roce 1990 se postupně omladilo vedení jednoty i cvičebního sboru, ale také v pozdější době se oslabila cvičební činnost vzhledem ke změně životních a pracovních podmínek. V areálu Boroviček se konají sokolské akce župního i celostátního rozměru.

Z kulturních aktivit

Jednou z kulturních činností v obci byla **dechová hudba – Prosečská dechovka,** jejíž vznik datově není prokázán, ale spadá do 19. století. Převážná část hudebníků pocházela z Proseče, povětšině 3 – 4 byli z okolních vsí. V době svých počátků byla využívána buď jako základ dobrých tancovaček (i po okolí), anebo při pohřbech. K jejímu výraznému rozvinutí došlo v době po založení prosečského Sokola, který ji počal využívat i ke cvičení, k sokolským plesům , nebo při divadelních hrách. *V té době se z Prosečské dechovky, stala* ***Sokolská****,* která hrála i na sletech. (IX.VS.) Její činnost oslabila logicky druhá světová válka, ale také politická změna v roce 1948. S příchodem nové moderní hudby však pokleslo využití na tanečních zábavách a plesech, věkový průměr

se rychle zvyšoval a počet hudebníků klesal. V sedmdesátých letech převzalo záštitu nad Prosečskou hudbou JZD Bílá, změnilo se vedení kapely, změnil se i název na **Plechařinku.** S příchodem nových hudebníků a mladšího vedení se také zvýšila kvalita, současný hudební soubor účinkuje po celém kraji. Z dřívějších kapelníků je možno jmenovat Františka Šrýtra (Václavů), Václava Rozkovce (Loucký, Domoslavice 8), či Václava Jágra (čp. 24).

Další kulturní dění spočívalo spíše v celospolečenské stránce – byly to **taneční zábavy** a v počátku roku **plesy**. Mezi světovými válkami byly tyto akce závislé především na dechovce. Na menší zábavy přicházela hrát v malém dechovém obsazení, muziku však vždy tvrdila basa. Tak probíhaly zábavy na Horách v hospodě „U Šámalů“ nebo na blízké Rašovce. Tam hrála druhá prosečská hudba tzv. Čihákova, která však převážně hrávala na liberecké straně hor.

Po vybudování sokolovny se sokolské plesy odehrávaly v ní, tam hrála Prosečská dechovka, stejně tak, jako na hasičských plesech, které se konávaly na sále „U Jáchymů“. Po roce 1945 byla plesová sezona zahájena Silvestrem, ten v pozdějších dobách měl vždy kabaretní program, kde vystupovali sokolové z divadelního odboru. Jejich konec spadá do poloviny osmdesátých let, kdy došlo k rozvoji televizního vysílání a byly obavy , že vystupování amatérů nemůže návštevníky zajímat. Opak byl však pravdou, přesto se v činnosti nepokračovalo. V polovině sedmdesátých let se do plesových sezon zapojilo myslivecké sdružení, jehož plesy zaujaly převážně přespolní (liberecké hosty) a tradice pokračuje i nyní.

Mezi samostatnou kapitolu v kulturním dění patří **divadlo.** Ochotnické počátky divadla v Proseči se dají podle dokladů časově vymezit rokem 1880, kdy první představení sehráli členové hasičského sboru se svými příznivci. Divadelní činností se také zabývala Národní jednota severočeská, která na konci devatenáctého století vznikla i na Proseči. Oba spolky hrály divadlo jednou ročně. Divadelní hry se vesměs sehnaly od jiných divadelních spolků v okolí. V pozdějším sokolském archivu bylo (a stále je) okolo dvouset her různých autorů. Nástup pravidelného divadelnictví nastal po ustavení Sokola v Proseči. Ta měla svůj divadelní odbor a divadla se hrála i třikrát ročně. Vyrobené kulisy byly uloženy na půdě sokolovny a podle potřeby se používaly. Protože Sokol svá ochotnická představení dělal od svého založení, bylo na to pamatováno i při stavbě sokolovny. Jeviště má vybudováno zázemí a dobře se tu hraje hercům i v současné době. V počátcích byly divadelní „kusy-“realizovány v přírodě v Borovičkách. Hrály se hry od různých autorů, v prvopočátcích i od vlastních členů – (např. František Havlík (1872 – 1945) – tvořil vlastní hry a sám je také režíroval. Mezi hrané hry patří Lucerna, Vesnický román, Kříž u potoka, zpěvohry Z českých mlýnů, Kukačky. Celkem je v seznamu zapsaných 40 her. Sokol měl i vlastní garderobu, pro historická představení se pro role šily vlastní kostýmy a pak ukládaly. (Šatna byla po roce 1990 zlikvidována, protože byla za léta nepoužívání zničena.) Představy všech režisérů byly co možná nejrealističtější, stejně jako kulisy. Při zpěvohrách doprovázela zpívající herce dechovka, v roce 1943 při divadle asistovala tamburašská kapela,

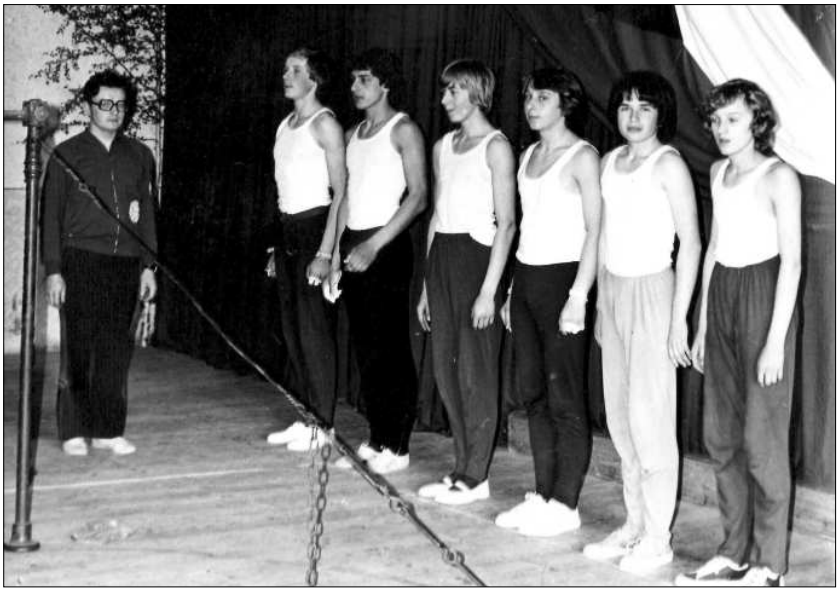

Starší žáci TJ Sokol při cvičení na hrazdě s náčelníkem J. Kamenským na akademii 1978. Archiv J. Kamenský.

již řídil kovář Karel Šrytr. V sokolském ochotnickém divadelnictví jsou trvale v paměti režiseři jako už zmíněný František Havlík (Půťáků), učitelé manželé Jaromír a Máša Stejskalovi a Ladislav Fiala. Nastudované kusy se hrály i v jiných obcích, stejně jako z jiných obcí (Javorník, Český Dub, Paseky) hrály soubory na Proseči. Poslední divadlo připravené a hrané prosečskými sokoly byla hra s pěti herci *„Kudy kam?“* v roce 1962. V dalším období již i u nás hrály pouze hostující soubory, nejvíce potom českodubský *Vojan*. V letošním roce proběhly první Podještědské divadelní slavnosti.

Ani Javorník nebyl bez divadelnictví. Podle hasičské kroniky se divadlo hrálo již v roce 1895 a uváděna je hra „Protiva“. Divadla se hrála celkem pravidelně, jak zaznamenala v obecní kronice Anna Sluková, zvaná Caforčice, která od roku 1925 místní kroniku psala. Navíc i ona sama byla autorkou několika divadelních her. Mezi režiséry patřil řídící učitel Eisebarth. Celkem do roku 1940 bylo podle zápisů sehráno 40 her.

Současný život v obci

Po roce 1989 došlo k oddělení Proseče od Českého Dubu. Vznikla vlastní samospráva, vlastní hospodaření. Došlo k opravě místních komunikací, které byly ve značně špatném stavu, byla opravena obecní budova, kde je Obecní úřad, obec koupila zpět budovu školy, kterou město Český Dub předalo středočeské obci Rožďalovice (ta nyní slouží jako turistická ubytovna a byla také naší obcí uvnitř přebudována). Zlepšily se podmínky Sokola, sokolovna dostala novou střechu (dřívější

Z divadelní hry „Kudy? Kam?“, kterou divadelní odbor Sokola ukončil svoji činnost. (Velikonoce 1962, foto archiv J. Kamenský,)

betonové tašky dosloužily). Také hasičům se zlepšily podmínky, dostali lepší techniku (cisternovou stříkačku Škoda HRT Cas 25) a vybudovala se nová hasičská zbrojnice.

Proseč dostala zpět staronovou prodejnu, která je dnes vlastnictvím obce. Byla opravena budova javornické školy a změnilo se její využití. Po roce 2002 se obec zaměřila na zajištění lepšího vyžití dětí, hlavně do patnácti let. Obec ve spolupráci se společenskými organizacemi pořádá dětské dny, přípravy na velikonoce, nebo „helouvín“ (viz www.ppj.cz) Připravuje se také vybudování denního zařízení pro předškolní děti v bývalé škole v Javorníku.

Senioři z Javorníku se pravidelně každý rok scházejí v Javorce, jež je součástí areálu pro „koňskou školu“ v Javorníku, starají se o shledávání podkladů z javornické historie. V Proseči se scházejí seniorky na každoměsíčních posezeních.

Se změnou zvláště po roce 1998 došlo však k velkému úbytku pracovních příležitostí v blízkém Českém Dubu, mnozí musí dojíždět do Liberce nebo dokonce až do Jablonce, či Ml. Boleslavi. Na podnikání se však, vzhledem k místním podmínkám, dalo logicky zatím málo občanů.

Život na horách byl vždy těžší, něž pod nimi „na rovině“, ale současná možnost vyšší mobilnosti jej přeci jen usnadňuje. Jak ukazuje život střední a mladší (20 – 30 let) generace, má obec Proseč pod Ještědem svou perspektivu zajištěnu...

Anna ŽIVCOVÁ, kronikářka **Josef KAMENSKÝ**